* 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ * 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ *

Напрям особливої

Валентина Хівріч,
генеральний директор директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України

Юрій Демедюк,
керівник експертної групи з питань позашкільної освіти МОН України

Алла Середницька,
начальник відділу позашкільної освіти, виховної роботи та психологічного супроводу МОН України, заслужений працівник освіти України

Організаційно-правові засади функціонування закладів позашкільної освіти визначені законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні».

У статті 14 Закону України «Про освіту», статтях 32 і 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що органи місцевого самоврядування створюють умови для розвитку усіх видів освіти, виховання та розвитку здібностей дітей, зокрема доступності позашкільної освіти шляхом формування, утримання та розвитку мережі закладів позашкільної освіти відповідно до освітніх, культурних, духовних потреб та запитів населення.

Зазначені позиції конкретизуються у Законі України «Про позашкільну освіту»

Мережа закладів позашкільної освіти

В Україні станом на 01.01.2019 р. мережа закладів позашкільної освіти становила 1 382 заклади.

У 2016 р. спостерігалося деяке зменшення кількості закладів позашкільної освіти порівняно з 2015 р. на 1,2 %, в 2017–2018 рр. відбувалося поступове щорічне збільшення кількості ЗПО на 0,4 % і 0,2 % відповідно.

однієї з умов забезпечення прав дітей на позашкільну освіту і культурний розвиток.

У минулому н. р. у зв'язку із розгортанням процесів децентралізації, формування об'єднаних територіальних громад активно відбувалась оптимізація мережі позашкільних закладів в регіонах.

Було відкрито 38 закладів позашкільної освіти: 8 – У Дніпропетровській, по 4 – в Івано-Франківській та Сумській, 3 – у Київській, по 2 – у Закарпатській, Кіровоградській, Львівській,

майже 78 тис. гуртків (творчих об'єднань, секцій, студій) художньо-естетичного, науково-технічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-спортивного та інших напрямів позашкільної освіти.

Найбільше вихованців, учнів, слухачів навчалося у гуртках художньо-естетичного напряму позашкільної освіти (44%), науково-технічного (16%), , фізкультурно-спортивного (10%) еколого-натуралістичного (8%), туристсько-краєзнавчого (7%) та інших.

позашкільної освіти окрім освітньо-виховної та розвиваючої функціями вдало справляються з важливими функціями соціального значення. Позашкільна освіта – це шанс для розвитку здібностей дітей із соціально незахищених категорій, яким вкрай необхідні підтримка та захист.

Так, у 2018-2019 н. р. позашкільною освітою було охоплено 9,9 тис. дітей з особливими освітніми потребами.

Для створення умов для навчання та виховання таких дітей у 2018-2019 н. р. зросла кількість закладів, які забезпечили доступність до позашкільної освіти. На сьогодні таких закладів більше половини. Також позашкільну освіту здобувають більше ніж 9 тис. дітей із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування та майже 47 тис. дітей із малозабезпечених сімей.

Гуртки закладів позашкільної освіти

У закладах позашкільної освіти станом на 01.01.2019 р. функціонувало

Законі України «Про позашкільну освіту», статтею 9 якого визначається, що державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на збереження та розвиток комунальних закладів позашкільної освіти без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду.

Згідно із пунктом 6 статті 10 цього ж Закону місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у сфері позашкільної освіти, які здійснюють державну політику в галузі позашкільної освіти, затверджують обсяги фінансування комунальних закладів позашкільної освіти не нижче мінімальних нормативів, визначених в установленому порядку центральним органом виконавчої влади, забезпечують фінансування витрат на їх утримання, збереження і зміцнення їх матеріально-технічної бази, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплених за ними земельних ділянок; створюють належні умови для вибору вихованцями, учнями і слухачами видів творчої діяльності відповідно до їх інтересів та запитів батьків або осіб, які їх замінюють.

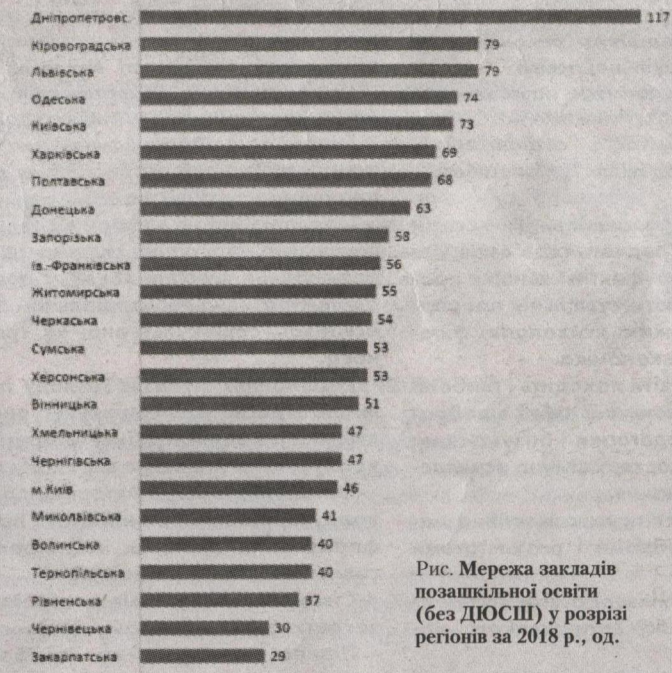

Рис. Мережа закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ) у розрізі регіонів за 2018 р., од.

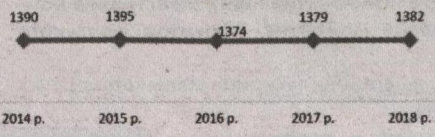

Рис. Кількість закладів позашкільної освіти, од.

Розподіл кількості закладів позашкільної освіти по областях характеризується деякими особливостями.

Найбільше закладів позашкільної освіти функціонує у Дніпропетровській області (117). Найменша кількість закладів позашкільної освіти у Чернівецькій, Закарпатській та Луганській областях (по 30, 29 та 23 заклади відповідно). Дана ситуація пов'язана з кількістю дитячого населення і реалізацією державної політики у сфері позашкільної освіти на місцевому рівні.

Завдяки злагодженій співпраці Міністерства освіти і науки України та місцевих органів влади за минулий навчальний рік не спостерігалось випадків безпідставної ліквідацій закладів позашкільної освіти.

Міністерство освіти і науки України як державний орган, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, здійснює постійний моніторинг ситуації щодо збереження мережі закладів позашкільної освіти як патській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Харківській, Черкаській та Чернігівській, по 1 – у Донецькій, Запорізькій, Одеській, Рівненській областях і м. Київ. З них 32 заклади відкрито в об'єднаних територіальних громадах.

Охоплення дітей позашкільною освітою у закладах позашкільної освіти

Станом на 01.01.2019 р. кількість учнів у закладах позашкільної освіти системи освіти становила понад 1 млн 275 тис.

У порівнянні з попереднім роком їх кількість зросла на 3,03 %. Загалом упродовж 2014–2018 рр. динаміка кількості вихованців, учнів та слухачів у гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ) є нерівномірною.

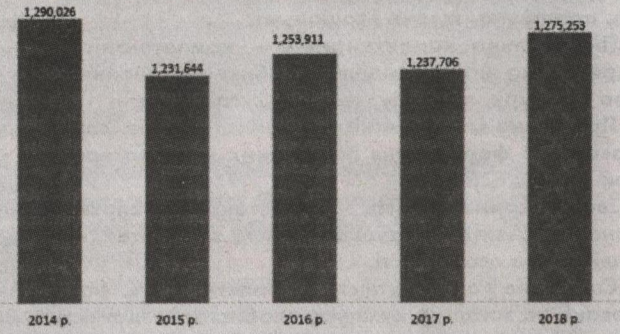

Рис. Динаміка кількості вихованців, учнів та слухачів у гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях у закладах позашкільної освіти (без ДЮСШ) у 2014–2018 рр., осіб

Дівчат у закладах позашкільної освіти – більш ніж 61%.

За віком вихованці розподілилися таким чином:

6 років і менше – 11%;
7 років – 8%;
8 років – 9%;
9 років – 10%;
10 років – 10%;
11 років – 9%;
12 років – 9%;
13 років – 9%;
14 років – 8%;
15 років – 7%;
16 років – 5%;
17 років – 3%;
18 років і більше – 1%.

Слід відмітити, що на сьогодні заклади позашкільної освіти проведено майже 93,7 тис. різноманітних організаційно-масових заходів, до участі в яких було залучено понад 70 % дітей шкільного віку.

При цьому лише третина цих заходів проводилася за кошти бюджету. Найбільше заходів проведено у Дніпропетровській (10,9 тис.), Харківській (6 тис.), Донецькій та Полтавській (по 5,5 тис.), Одеській та Сумській (по 5,2 тис.) областях.

Кадрове забезпечення закладів позашкільної освіти

Кількість педагогічних працівників закладів позашкільної освіти системи освіти за основним місцем роботи станом на 01.01.2019 включала 22,2 тис. особи.

Із загального числа педпрацівників 14% мають стаж до 3-х років, 21% – від 3-10 років, 25% –10-20 років, 40% – більше 20 років.

Найдосвідченіший педагогічний контингент у Житомирській (49%), Волинській (47%), Дніпропетровській (45%) областях.

Звертає на себе увагу той факт, що за останній рік цей показник у цілому по Україні зріс майже на 1,5%, і така тенденція зберігається останні 5 років.

Аналіз вікового складу педагогічних працівників засвідчив, що в закладах позашкільної освіти віком до 30 років працюють 18% педагогів, від 30 до 40 років – майже 23%, від 40 до 50 років – 25%, 51-55 років – 11%, старші 55 років – 23%.

* 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ * 25 ВЕРЕСНЯ — ДЕНЬ ПОЗАШКІЛЛЯ *

важливості

Слід відмітити, що відбувається поступове збільшення кількості педагогічних працівників віком понад 55 років. Натомість кількість педагогів віком до 30 років поступово зменшується.

Відповідно до наведеного розподілу можна зробити висновок, що залучення педагогічних працівників різних вікових категорій до педагогічної діяльності у закладах позашкільної освіти характеризується деякими особливостями. Загальноукраїнською є тенденція переважання педагогічних працівників у віці 41–50 років. Відповідно найбільша кількість педа-

спільно з державними центрами позашкільної освіти щорічно організовуються семінари-практикуми, наради-семінари, науково-практичні конференції, навчальні курси для різних категорій педагогічних працівників позашкільних закладів. У минулому н. р. до підвищення кваліфікації у такий спосіб було залучено близько 5 тис. педагогів-позашкільників.

Фінансування закладів позашкільної освіти

Фінансування закладів позашкільної освіти державної та комунальної форм власності здійснюється

раїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України, який цього навчального року проведено за кардинально новою формою – усі секції усіх наукових відділень працювали одночасно, було створено неповторну атмосферу наукового свята, учасниками якого стали майже 1 233 юних дослідники.

Вперше проведено Всеукраїнська олімпіада креативності «Destination Imagination», Форум юних натуралістів (Міжнародний дитячий центр «Артек»), Всеукраїнський конкурс «Світ дитячої вишиванки», акцію «Живий Ланцюг Соборності», Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби», Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)-«Школа джур козацьких» «Котигорошко» (молодша вікова група)

Започатковано науково-освітній проект «Екологічний моніторинг Антарктиди» у межах Міжнародного наукового проекту «Дослідження стану виводкових колоній пінгвінів P. papua та P. Adeliae в підрайоні ККАМЛР 48.1 з використанням мережі фотокамер CEMP (CCAMLR Ecosystem Monitoring Program)».

Відбулися Європейська математична олімпіада для дівчат (51 країна-учасник), Дитячо-юнацький фестиваль мистецтв «Сурми звитяги» (2,5 тис. дітей); Всеукраїнський фестиваль-конкурс духових оркестрів «Армія дітям» (1,5 тис. д ітей); Всеук-

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ

чесних звань. За активну участь у справі відродження та примноження надбань національної культури і спадщини українського народу та високий рівень виконавської майстерності у 2018-2019 н. р. почесні звання «Народний художній колектив» присвоєно 120 та «Зразковий художній колектив» – 278 творчим колективам України.

Висновки

1. Вивчення міжнародного досвіду показує, що держави, зацікавлені у розвитку і процвітанні власної держави, приділяють особливу увагу створенню умов для розвитку особи, її талантів і здібностей як інвестиції у майбутнє.

Позашкільна освіта має потужні можливості для розвитку людського капіталу, особистісної і професійної реалізації юного покоління як складової процесу формування громадянського суспільства.

Законом України «Про освіту» створено правове підґрунтя для системної трансформації позашкільної освіти: позашкільну освіту визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання особи в закладах позашкільної освіти, задекларовано фінансову й академічну автономію закладів позашкільної освіти тощо.

Упродовж 2018/2019 н. р. розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту», який поглиблює і конкретизує норми, закладені в Законі України «Про освіту».

Основною метою сучасної позашкільної освіти стає розвиток особистості, профорієнтація та рання профілізація, попередження негативних дитячих проявів, допомога кожній дитині повірити в свої здібності та розкрити власний потенціал, надання додаткових знань та практичних навичок, необхідних для успішної саморе-

відповідно найбільша кількість педагогічних працівників у віці до 30 років та від 31 до 40 років зосереджена у закладах позашкільної освіти Закарпатської області (25,3 % та 32 % відповідно). У м. Києві вікова група педагогічних працівників понад 55 років переважає (25,9 %), але наступною за частотою йде вікова група до 30 років (24,4 %).

Підготовка кадрів для системи позашкільної освіти – важливе питання.

У зв'язку із підвищеними вимогами до якості освіти Міністерство освіти і науки України приділяє особливу увагу питанню підготовки кадрів для позашкілля. Цілеспрямована професійна підготовка кадрів для системи позашкільної освіти з урахуванням сучасних вимог проводиться Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова.

Зокрема, в університеті підготовка фахівців з вищою педагогічною освітою здійснюється за освітніми програмам 011 «Освітні, педагогічні науки. Позашкільна освіта» та 014.10 «Середня освіта (Трудове навчання та технології) і позашкільна освіта» на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях. Запроваджено цільовий прийом за спеціалізацією «позашкільна освіта», розроблено і введено навчальні дисципліна «Педагогіка позашкільної освіти», «Основи позашкільної освіти» та ін., створена і функціонує науково-дослідна лабораторія теорії та методики позашкільної освіти, яка є науково-методичним центром професійної підготовки педагогів для системи позашкільної освіти, проведення наукових досліджень.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти системи освіти здійснюється на різних рівнях. Зокрема, безпосередньо Міністерством

за рахунок коштів місцевих і державного бюджетів, приватних закладів позашкільної освіти – за рахунок коштів засновників (власників).

Фінансування державних, комунальних і приватних закладів позашкільної освіти може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством України.

З державного бюджету фінансуються 4 закладів, з обласних бюджетів – 107, з районних – 728, з міських – 526. 73 заклади позашкільної освіти утримуються ОТГ.

Крім того, 14 закладів фінансуються приватними особами (організаціями).

Організаційно-масові заходи державних закладів позашкільної освіти

Безпосередньо у підпорядкуванні Міністерства перебувають 4 державні центри позашкільної освіти: Національний центр «Мала академія наук України», Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, Український державний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді, Український державний центр позашкільної освіти. Кожний з цих закладів виконує функцію організаційно-координаційного та методичного центру для регіональних закладів позашкільної освіти, а також спеціального осередку підготовки талановитих і обдарованих дітей до участі в міжнародних конкурсах, олімпіадах, змаганнях тощо.

Згідно із Законом України «Про державний бюджет України на 18 рік» на їх функціонування державних закладів позашкільної освіти передбачено 91 млн 517 тис грн.

Останнім часом державними закладами проведено ряд нових, цікавих та оригінальних заходів, які за своїм освітнім та виховним потенціалом є найбільш вагомими. Серед них Всеук-

раїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»)-«Джура»-2018 (на всіх етапах гри участь взяли понад 70 тис. джур), Всеукраїнський конкурс з інформаційних технологій для дітей та молоді «ITalent», який не лише викликає значний інтерес молоді до своєї майбутньої професії, а й започатковує великі IT-івенти в Україні серед учнівської молоді. Тільки в заочному турі заходу взяли участь понад 1,6 тис. конкурсантів; Чемпіонат України серед юніорів з пішохідного туризму (понад 6 тис. дітей), Всеукраїнський конкурс дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник» (понад 3 тис. учасників), Всеукраїнський конкурс «Земля – наш спільний дім» (на 20 тис. учасників), Всеукраїнські змагання учнівської молоді з різних видів технічної творчості (авіамодельного, судномодельного, автомодельного спорту та ін.).

Однією з форм підтримки, стимулювання та заохочення роботи творчих колективів, підвищення рівня їх майстерності, удосконалення форм, методів і засобів естетичного розвитку учнівської молоді є присвоєння їм по-

чок, необхідних для успішної самореалізації в дорослому житті.

2. Мережа закладів позашкільної освіти в Україні кожного року зростає (2016 р. – 1374 р., 2017 р. – 1379, 2018 р. – 1382 закладів). Збільшується кількість вихованців, учнів, слухачів закладів позашкільної освіти (2018 р. – 1 275 253 осіб). Це свідчить про потреби держави, громад, дітей і батьків на позашкільну освіту, навчання у закладах позашкільної освіти.

Водночас актуальним залишається питання навчання дітей у закладах позашкільної освіти у сільській місцевості. Адже левова частка дітей, охоплених позашкільною освітою, здобувають її у містах.

3. Розвиток позашкільної освіти виявляє ряд об'єктивних питань, які необхідно вчасно розв'язувати:

- швидке здійснення заходів щодо недопущення звуження у реалізації конституційних прав на позашкільну освіту. Це загрожує закриттям закладів позашкільної освіти в ОТГ, ослабленням підтримки щодо модернізації та розвитку цих закладів відповідно до потреб часу, зростанням бар'єрів з доступу до позашкільної освіти особливо для дітей і молоді сільської місцевості;
- відсутність можливості фінансування позашкільної освіти за рахунок державної субвенції обмежує право дітей на позашкільну освіту, особливо у сільській місцевості;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- забезпечення рівного доступу до якісної позашкільної освіти за показником «місто-село»;
- посилення державного впливу на функціонування сфери позашкільної освіти, державної політики щодо розвитку позашкільної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти.